

ТМ	Г. XXXII	Бр. 3	Стр. 595 - 609	Ниш	јул - септембар	2008.
----	----------	-------	----------------	-----	-----------------	-------

UDK 159.923-057.875

Прегледни чланак

Примљено: 27.06.2007.

Јелисавета Тодоровић

Владимир Хедрих

Снежана Стојиљковић

Марина Хади Пешић

Филозофски факултет

Ниш

ПРЕДСТАВА О РОДИТЕЉИМА И КОМПЕТЕНЦИЈЕ СТУДЕНАТА*

Резиме

Представа о сопственим компетенцијама формира се у интеракцији са породицом, пре свега родитељима. Постоје различите компетенције. Према Сузићу (2005), оне представљају континуум, а њихова подела служи само за сагледавање појединих аспеката различитих компетенција. Циљ овог истраживања био је да се испита да ли постоји повезаност између процене односа са родитељима од стране студената и њихове самопроцене компетенција. Испитиване су следеће компетенције: когнитивне, емоционалне, радно-акционе и социјалне. Изабрани су студенти педагогије и психологије, пошто су највише упућени у свом будућем занимању на рад са децом и адолесцентима и стимулисање развоја наведених компетенција. Узорку од 140 студената психологије и педагогије Филозофског факултета у Нишу, задати су упитници: PRSQ, аутора Карла Титзеа, који испитује различите аспекте односа са родитељима (идентификација, аутономија, кохезија, непријатељство, конфликти са родитељима, претерана заштита од стране родитеља, помоћ родитељима, физичко кажњавање и емоционална оптерећеност односом са родитељима) и БЕЛ индекс Ненада Сузића који испитује самопроцене когнитивне, емоционалне, социјалне и радно-акционе компетенције. Резултати су показали да су самопроцене компетенција у ниској до средњој и статистички значајној корелацији са више аспеката представе о родитељима. Виши нивои компетенција генерално су у позитивној корелацији са позитивним аспектима представе о родитељима (аутономија, кохезија, идентификација) и негативној са кажњавањем, непријатељством и конфликтима у од-

nobilis@eunet.yu

vhedrih@hm.co.yu

snezas@filfak.ni.ac.yu

marinahadzipesic@yahoo.com

* Рад је настао у оквиру пројекта 149062Д "Усклађивање улога на послу и у породици", који финансира Министарство науке Републике Србије.

носима са родитељима. Особе са бољом проценом сопствених компетенција теже да имају и нешто позитивније процене односа са родитељима, пре свега мајком

Кључне речи: компетенције, емоционалне, радно-акционе, когнитивне, социјалне, представа о родитељима

Увод у проблем

Ненад Сузић у својој књизи *Педагогија за XXI вијек* поглавље о компетенцијама почиње поруком "Дијете третира само себе онако како су га третирали његови родитељи". Представа о сопственим компетенцијама формира се у интеракцији са породицом, вршњацима и током школовања. Наравно, компетенције се и развијају у интеракцији са наведеним друштвеним групама, различитим друштвеним организацијама, под утицајем медија и академског образовања, разноврсних хобија и слободних активности.

Постоје различите компетенције. Оне представљају према Сузићевом моделу компетенција, континуум, а њихова подела служи само за сагледавање појединих аспеката различитих компетенција. Према моделу овог аутора постоји двадесет осам компетенција сврстаних у: когнитивне компетенције, социјалне компетенције, емоционалне компетенције и радно-акционе. Когнитивне компетенције се односе првенствено на суђење, регистровање, анализирање и евалуацију информација које личност има на располагању. Емоционална компетенција дефинише се као способност или спремност индивидуе да разуме сопствене емоције, као и емоције других особа, да влада својим емоцијама и да их награђује или усавршава те користи у социјалним и животним ситуацијама. Социјалне компетенције се односе се на укљученост у друштво и човекову потребу за припадањем. И на крају, радно-акционе компетенције подразумевају првенствено индивидуалну способност извршења задатака (Сузић, 2005:71). Свака од компетенција се даље дели на 7 аспеката и то:

Когнитивне компетенције: а) издвајање битног од небитног (Када читам или учим текст, када решавам задатак, прво размотрим шта је битно); б) постављање питања о градиву (Када учим градиво, прво се упитам зашто учим); в) разумевање материјала и проблема (Најважнија ствар за мене је да разумем градиво колико год је више могуће); г) одабир информација које је нужно памтити (Када ми треба нека информација потрудим се да то брзо нађем); д) конвергентна и дивергентна продукција (Када учим неко градиво замишљај колико ће ми то користити у животу); ђ) вредновање ефикасности (Сваки пут када учим, сам/сама себе оценим).

Емоционалне компетенције: а) препознавање емоција (Увек препознам када су људи према мени сараднички расположени, а кад нису); б) самопоуздање, осећај сопствене вредности и лимита (Могу савладати и најтеже градиво само ако хоћу); в) самоконтрола (Када осетим да сам љут, кажем себи смири се и то заиста успева); г) емпатија и алтруизам (Осећам се врло лепо када неке могу помоћи); д) стандарди части и интегритета (Прави пријатељ ти увек каже истину макар ти се та истина и не свиђала); ђ) адаптивност, прихватање промена (Понекад човек мора попустити, макар знао да је у праву); е) Отвореност за нове идеје (Волим да учим ново градиво и научим нешто што прије нисам знао/знала).

Социјалне компетенције: а) разумевање других особа и група (Када се у групи са којом се дружим појави проблем, сви се обраћају мени да помогнем); б) усаглашеност са циљевима групе (Волим да радим и учим у групи); в) организационе и тимске способности (Када ме у групи изаберу за вођу, трудим се да сви чланови групе буду активни и задовољни); г) комуникационе вештине (Брзо успостављам познанства са вршњацима које раније нисам поознавао); д) подршка другима (Волим када људи око мене успеју); ђ) толеранција различитости (Волим да се дружим са децом друге нације); е) осећање припадности (Поносан сам што сам припадник свог народа).

Радно акционе компетенције: а) Професионалност и познавање струке (Дивим се људима који су врхунски професионалци и знају свој занат); б) комуникациона писменост (Знам користити компјутер); в) савесност (Кад нешто обећам ја то и извршим); г) истрајавање на циљевима (Кад нешто радим не прекидам док не завршим); д) мотив постигнућа (Један од мојих главних циљева је да освојим боље оцене у школи); ђ) иницијатива (Ако је градиво интересно, радо га учим, макар било и тешко); е) оптимизам (Верујем у бољу будућност).

Набројене компетенције се не развијају ни једноставно, ни брзо. Оне се постепено формирају пре свега у породици, а затим и кроз активности у различитим друштвеним контекстима. Значајну улогу у потстицању наведених компетенција има атмосфера у породици, породични узор и модели, као и васпитни циљеви родитеља, начин на који својој деци преносе систем вредности и лична спремност родитеља да се заложе и истрају у ономе што очекују да деца прихвате. Родитељи теже да својим релативно постојањим начином опхођења према детету фаворизују или елиминишу неке облике понашања код своје деце. Поступци родитеља нису искључиво вођени проценом о исправности дејих поступака већ и њиховим очекивањима и прихватањем односно неприхватањем психолошких и узрасних особености детета.

Дијана Баумринд (Diana Baumrind, према: Тодоровић, 2004; 2005) класификује васпитне поступке родитеља и њихов однос према деци на следећи начин:

1. Ауторитарни однос – родитељ према детету ретко испољава позитивне емоције, Наглашена је чврста контрола и инсистирање на послушности, што доводи до несамосталности, ниских самопроцена и развијање просечне социјалне одговорности код детета;

2. Ауторитативни однос – родитељ према детету често испољава позитивна осећања уз истовремено чврсту контролу и јасно дефинисане захтеве што доводи до успешног прилагођавања, независности, високе социјалне одговорности и високог самопоштовања;

3. Пермисивни однос према детету у коме родитељ често испољава позитивне емоције, док је контрола понашања слаба, што доводи до привидне независности, ниске социјалне одговорности и просечно развијеног самопоштовања.

Рот (1994) напомиње да се у психолошкој литератури наводи да је најбитније осећање сигурности, осећање детета да га родитељи воле и да се брину о њему. Недовољна брига за дете или недостатак љубави према детету првенствени су узроци због којих се код детета развијају одређене друштвено непожељне особине: агресивност и непријатељски став према околини или затварање према околини, повученост и пасивност. Сходно томе, развија се или агресиван или пасиван начин решавања проблема или излагања на крај са разним препрекама у односима са другим људима. Деца која потичу из породица у којима постоји међусобно поверење, љубав и другарски однос, како између самих родитеља тако и између деце и родитеља, вероватније ће се касније развити у особе са осећањем независности, сигурности у себе, уравнотежене и са dobrим социјалним контактима.

Тако на пример у ПАРТеорији, Ронера (Rohner, 2002, 2004) и Болбијевој (Bowlby) теорији привржености (Стефановић-Станојевић, 2005) концепт менталне представе повезан је са мање или више организованом, али имплицитном концепцијом егзистенције саме особе, укључујући и емоционално искуство из прошлости и из садашњости. Основни постулат Ронерове (Rohner) теорије је да се способност прилагођавања особе смањује директно пропорционално облику, учесталости, строгоћи и трајању искуства одбацивања у породици. Поред емоционалног стања особе, ментална представа има тенденцију да обликује начин на који особа опажа, конструише и реагује на нова искуства, укључујући интерперсоналне односе. Менталне репрезентације такође утичу на то шта и како особа складишти и како памти искуства. (M.W. Baldwin, 1992; Crack и Dodge, 1994; Epstain, 1994. према: Rohner, 2004.). Једном изграђена, ментална представа о себи, о значајним особама и свету уопште, нагони особу да тражи или да избегава одређене ситуације и људе. У ствари, начин на који

индивидуа мисли о себи и свету око себе изграђује и њен стил живота. На пример, многе особе које се осећају одбаченим од најближих у породици, имају тенденцију да опажају непријатељство тамо где га реално нема. Поред тога, ове особе трагају, стварају, интерпретирају, или опажају догађаје, ситуације и међуљудске односе на начин који је у складу са њиховом већ изграђеном менталном репрезентацијом. Они врло често избегавају ситуације које нису у складу са оним што очекују, или интерпретирају на неки свој начин.

Поред тога, деца и одрасли који у себи носе осећање да су одбачени од породице, врло често изграђују менталне представе о међуљудским односима као непредвидивим, без поверења, и неретко болним. Ова негативна очекивања присутна су приликом остваривања нових односа са другим људима. Особе које имају осећај одбачености тешко успостављају дубље везе са другим људима, јер им је тешко да им верују, постају веома обазриви и претерано осетљиви на сваки безначајан или значајан знак непоузданости.

Због ове селективне пажње, перцепције, погрешног стила описивања и специфичног когнитивног процесирања информација, ПАРТеорија предвиђа да ће особе које се осећају одбачено развити другачији пут у односу на особе које се осећају прихваћено и вољено. На пример, велика грађа крос културалних истраживања коју су резимирали Ронер и Бритнер (Rohner и Britner 2002), сугерише да деца и одрасли који опажају да су одбачени од стране својих родитеља имају значајно више шанси да:

1. Испоље клиничку и неклиничку депресију, као и друге ефекте депресивности;
2. Да уђу у свет зависности (дроге и алкохола) и
3. Манифестују проблематично понашање, као што је поремећено понашање и/или делинквенција.

Ови подаци говоре о огромном значају односа родитеља према деци за њихово касније прилагођавање и целокупну социјализацију личности.

Захтеви савременог образовања и технолошки развијеног друштва у великој мери се заснивају на неговању и подстицању одређених вештина комуникације, мотива постигнућа, толеранцији, професионалној компетенцији, иницијативи, укратко на корпусу компетенција које смо сврстали у когнитивне, емоционалне, социјалне и радно-акционе. Колико савремени родитељи и сами имају развијену свест о томе шта неговати и подстицати код сопствене деце. У ствари, више смо сведоци нарушавања породичних односа и нажалост, често последица које то има за децу из таквих породица, њихових проблема у прилагођавању на средину, коју често доживљавају као непријатељску и одбацујућу. Ко треба да допринесе да се ове компетенције развијају и у ком контексту, нарочито ако породица за-

каже? Намеће се одговор да је то првенствено школа. У ствари образовни систем у целини треба да подстиче развој компетенција насупрот репродуктивању знања. У случајевима, када је породица дисфункционална, реално је претпоставити да ће највећи део обавеза и одговорности везаних за образовање знања и вештина потребних за успешну интеграцију детета у друштвени живот преузети на себе школа. Како су развијене компетенције студената који ће се у свом професионалном раду бавити васпитањем и помагањем другима и какву представу они имају о својим родитељима?

Проблем и циљеви истраживања

Проблем од кога смо пошли у истраживању био је да се испита како доживљај односа са родитељима (посебно са оцем, посебно са мајком) корелира са развојем когнитивне, емоционалне, радно-акционе и социјалне компетенције код студената психологије и педагогије. Препоставили смо да би ови студенти требало да имају развијеније поменуте компетенције, с обзиром на то да су направили овакав професионални избор и да су прошли релативно оштру селекцију приликом пријема на факултет. Циљ истраживања био је да установимо да ли позитивнији односи са родитељима, (идентификација, кохезија и аутономија у односу на родитеље) погодују развоју поменутих компетенција, односно да установимо у каквој су корелацији непријатељство, конфликти, кажњавање, одбацивање, претерана заштита, помагање родитељима и емоционална оптерећеност у односима са родитељима са когнитивним, емоционалним, социјалним и радно-акционим компетенцијама. Наравно, увек се може поставити питање: "Шта је прво, кока или јаје?", тј. да ли родитељи постају бесни и озлојеђени што њихова деца нису савесна, подбацују у школи, не усвајају радне навике, споро и нерадо слушају родитеље итд, па због тога чешће вичу, кажњавају децу и долазе у међусобне сукобе.

Имплицитна претпоставка од које смо пошли је да родитељи који су стрпљиви, чешће награђују, саветују, усмеравају своју децу и пружају позитивне оцене онога што деца раде, па макар то било пре у функцији подстицања и охрабрења дечијих поступака и личности, него реална процена колико су вешти и савесни у ономе што раде, помажу да се генерално развије позитивно самовредновање код деце. Вероватније је да ће вера у позитивне исходе сопствене делатности подстаћи особу да себи поставља разноврсне циљеве у животу и настоји да их достигне него уколико претерано сумња у себе. Развијање компетенција спада такође у важне животне и професионалне циљеве.

Међутим, како је ово прво истраживање са овим инструментом (BEL индекс) на овом узорку, добијене вредности не можемо да

упоредимо са неким другим истраживањима или стандардима. Остаје да утврдимо корелације са процењеним односом са родитељима, тј. да ли више вредности компетенција корелирају са повољнијом проценом односа са родитељима. Један од наредних циљева јесте да у неком новом истраживању које би обухватило студенте различитих факултета Универзитета у Нишу, или студенте психологије и педагогије других универзитетских центара у Србији, упоредимо са резултатима које смо добили на испитивном узорку.

Истраживачки поступак

У овом истраживању испитано је 80 студената прве године психологије и 60 студената прве године педагогије Филозофског факултета у Нишу. Испитивање је трајало 45 минута. Употребљени су следећи упитници: PRSQ, којим испитујемо представу о родитељима и BEL индекс, којим испитујемо когнитивну, емоционалну, социјалну и радно-акциону компетенцију.

Титзе и сарадници (Titze, 2005), пошли су од Ронеровог (Rohner) теоријског приступа у изради теста PRSQ (Parental Representation Screening Questionnaire), тј. од тога да је битнија субјективна процена односа са родитељима од стране детета за развијање његове личности, него објективна процена начина понашања родитеља према њему. Титзе (Titze) и сарадници су релацију између родитеља и деце поделили на неколико аспеката: *идентификација, подстицање аутономије, кохезија, одбацавање, физичко кажњавање, претерана заштита, конфликти, помагање родитељима и емоционална оптерећеност*.

BEL-индекс, аутора Ненада Сузића, садржи четири субтеста: 1) когнитивне компетенције, 2) емоционалне компетенције, 3) социјалне компетенције и 4) радно-акционе компетенције. Мери опредељеност за компетенције, односно, латентну основу компетенција изражену у склоности и опредељености да се мисли, осјећа или дјелује у складу са хуманим потребама личности и друштва. Конкретно, могуће је да млађи ученик има виши скор на BEL-индексу него старији, као што је случај у тестовима интелигенције "слободним од културе". Базиран на самоизвештавању, овај инструмент може да нас информише једино о опредељености особе, али не и о развијености појединих компетенција. На примјер, питање "Када читам добру причу или роман, јављају ми се нове идеје које бих желео/ла и сам/а написати" нам говори о опредељености или склоности ученика за иновацијом без обзира на узраст или пол.

Сваки субтест региструје седам компетенција и то оних које смо већ навели у уводном делу. У табели која следи дати су коефицијенти поузданости добијени приликом провере метријских карактеристика упитника.

Табела 1. Релијабилност BEL-индекса

Когнитивне компетенције		Емоционалне компетенције		Социјалне компетенције		Радно-акционе компетенције		BEL-индекс	
α	Φ	α	Φ	α	Φ	α	Φ	α	Φ
.48	51.96*	.37	63.80*	.29	36.89*	.47	41.56*	.61	53.09*

* $p < .001$

Напомена: Алфа-Кронбах коефицијенти за субтестове су рачунати директно из ајтема, а комунални Алфа за BEL-индекс из интеракције субтестова. Φ -тест је израчунат за односе међу мерама (ајтемима и субтестовима).

Табела 1 показује да је BEL-индекс поуздан инструмент који може послужити за одговарајућа поређења и уопштавања на нивоу субтестова, као и читавог инструмента.

На нашем узорку већина ових скала је показала прихватљиву поузданост – за скале BEL индекса којима се процењују компетенције она се креће између 0,7 и 0,8 (рачунат је Кронбахов коефицијент корелације), а у истом распону се углавном креће и поузданост на скалама PRSQ-a, с тим што је на неколико скала овог теста она знатно испод 0,7.

Резултати истраживања и дискусија

У испитиваном узорку било је врло мало младића. У табели бр. 2 приказана је полна структура узорка.

Табела 2. Полна структура узорка

Пол	Фреквенција	%
Девојке	121	86,4
Младићи	19	13,6

Испитаници су већином завршили средњу школу.

Табела 3. Школска спрема испитаника

Ниво образовања	Фреквенција	%
IV степен	137	97,9
VI степен	2	1,4
VII степен	1	0,7

У доњој табели приказано је образовање родитеља испитиваних студената

Табела 4. Образовање родитеља испитаника

Мајка (N=140)	Фреквенција	%	Отац (N=139)	Фреквенција	%
Основна школа	9	6,4	Основна школа	4	3,3
III степен	12	8,6	III степен	12	8,6
IV степен	73	52,9	IV степен	58	41,4
VI степен	20	14,3	VI степен	27	19,3
VII степен	24	17,1	VII степен	32	22,8
VIII степен	1	0,7	VIII степен	5	3,6

Добијени подаци о узорку илуструју ситуацију на студијама психологије и педагогије у Нишу. За ове науке се претежно опредељују девојке и најчешће одмах након завршене средње школе. Родитељи су претежно средње стручне спреме, при чему су очеви у просеку нешто образованији од мајки, јер је већи број њих завршио факултет.

Када је реч о постигнутим резултатима на BEL индексу и PRSQ упитнику они су дати у доњој табели.

Табела 5. Мере дескриптивне статистике испитиваних студената за BEL Индекс и PRSQ

BEL индекс	N	Мин.	Макс.	АС	СД
Ког. компетенција	140	23	46	39,335	4,213
Емоц. компетенција	140	21	42	37,361	2,924
Соц. компетенција	140	23	46	40,801	4,455
Рад. акц. компетенција	140	22	44	40,229	3,642
<i>PRSQ субскеале за мајку</i>					
Идентиф. са мајком	139	,00	16,00	10,5180	3,42487
Аутономија	139	,00	16,00	13,0576	3,01631
Кохезија	139	,00	20,00	15,7878	3,90453
Непријатељство	139	,00	13,00	1,0072	1,93928
Казњавање	139	,00	9,00	1,3597	1,98913
Емоционална оптерећеност	139	,00	15,00	5,9568	3,06658
Претерана заштита	139	,00	16,00	8,7194	3,58950
Конфликти	139	,00	15,00	5,9856	3,22802
Помоћ мајци	139	,00	12,00	6,2638	2,61990
<i>PRSQ субскеале за оца</i>					
Идентификација са оцем	135	,00	16,00	10,2543	3,78270
Аутономија	135	,00	16,00	13,0370	3,17971
Кохезија	135	,00	20,00	13,8296	4,89218
Непријатељство	135	,00	12,00	1,2272	2,18340
Казњавање	135	,00	7,00	1,0370	1,49331
Емоционална оптерећеност	135	,00	16,00	3,4272	3,21549
Претерана заштита	135	,00	16,00	8,0988	3,80801
Конфликти	135	,00	16,00	5,1432	3,65183
Помоћ оцу	135	,00	16,00	4,4346	3,17413

На основу ових података не може се проценити квалитет односа са родитељима студента психологије и педагогије, нити израженост испитиваних компетенција. У једном ранијем истраживању добијени су подаци о доживљају односа са родитељима на студентима нишког универзитета (Рапаић, 2006). Они су дати у табели 6. (N=150, студенти Медицинског, Економског, Природно-математичког, Филозофског факултета и Факултета Уметности)

Табела 6. Представа о родитељима студената нишког универзитета

PRSQ	Пол испитаника	АС	СД
Идентификација са мајком	Младићи	8.93	3.04
	Девојке	10.23	3.24
Аутономија у односима са мајком	Младићи	12.68	2.39
	Девојке	12.71	2.90
Кохезија у односима са мајком	Младићи	14.00	3.30
	Девојке	15.07	4.48
Непријатељство са мајком	Младићи	1.31	2.12
	Девојке	1.43	2.74
Кажњавање од стране мајке	Младићи	1.79	1.79
	Девојке	1.48	2.11
Емоционална потрошња од стране мајке	Младићи	6.49	4.53
	Девојке	6.45	3.06
Претерана заштита и страх од стране мајке	Младићи	10.04	3.48
	Девојке	9.15	3.48
Конфликти са мајком	Младићи	7.76	4.32
	Девојке	7.40	4.25
Помоћ мајци	Младићи	6.87	2.60
	Девојке	6.57	2.87
Идентификација са оцем	Младићи	9.89	3.55
	Девојке	9.69	4.19
Аутономија у односима са оцем	Младићи	12.36	2.68
	Девојке	12.76	2.80
Кохезија у односима са оцем	Младићи	12.39	4.08
	Девојке	13.63	5.20
Непријатељство са оцем	Младићи	4.17	2.89
	Девојке	3.99	2.85
Кажњавање од стране оца	Младићи	1.76	2.06
	Девојке	0.89	1.74
Емоционална потрошња од стране оца	Младићи	4.17	2.89
	Девојке	3.99	2.85
Претерана заштита и страх од стране оца	Младићи	7.47	4.00
	Девојке	7.57	3.61
Конфликти са оцем	Младићи	6.09	3.22
	Девојке	5.09	3.35
Помоћ оцу	Младићи	5.88	2.83
	Девојке	4.93	2.94

Подаци у табели 6 могу послужити за поређење са проценом односа са родитељима у актуелном истраживању. При том ће се упоређивати добијене просечне вредности само са просечним вредностима студенткиња нишког универзитета, јер су у нашем узорку великом већином заступљене девојке. Подаци показују да студенти психологије и педагогије имају више вредности у погледу идентификације са оба родитеља, кохезије у односима са њима и аутономије. Мање пожељни аспекти односа са мајком су више изражени код студенткиња нишког универзитета у целини, него код студената у нашем узорку, нарочито када су у питању конфликти са мајком и непријатељство у односу на оца. Иначе студенткиње нишког универзитета су мање кажњаване, нешто мање изложене претераној заштити од стране оца и нешто ређе су у конфликтима са оцем у односу на студенте у нашем узорку. Наравно, у актуелном истраживању је мешовит узорак, па можемо претпоставити да су нешто лошије процењени односи са оцем пре свега због 19 младића, студената психологије и педагогије, али разлике просечних вредности су мање од стандардних одступања тако да је непотребно посебно анализирати и проверавати значајност разлика међу узорцима. Ипак ови подаци говоре у прилог томе да студенти психологије и педагогије у просеку нешто боље процењују однос са родитељима у поређењу са студентима нишког универзитета. Нажалост када је реч о компетенцијама није могуће упоређивати податке са истраживањима на сличном узорку.

Наредни корак у анализи података је испитивање корелације између доживљаја односа са родитељима и испитиваних компетенција.

Резултати показују да су самопроцене компетенција у ниској до средњој и статистички значајној корелацији са више аспеката представа о родитељима. Број статистички значајних корелација са представама о мајци је већи него са представама о оцу и те корелације су нешто више. Што се смера повезаности тиче, виши нивои компетенција генерално теже да буду у позитивној корелацији са позитивним аспектима представе о родитељима (идентификација, кохезија, аутономија), а у негативној са негативним (кажњавање, непријатељство, конфликти). С обзиром на то да је Колмогоров-Смирнов тест нормалности дистрибуција узорка на нашим скалама за извештајан број скала био статистички значајан (дакле нисмо могли претпоставити нормалну дистрибуцију узорка на датим скалама) као мера повезаности коришћен је Спирманов коефицијент корелације. На основу резултата можемо закључити да особе са бољом проценом сопствених компетенција теже да имају и нешто позитивније процене односа са родитељима, пре свега са мајком.

Табела 7. Корелација процене односа са родитељима и компетенција студената

Аспекти представе о родитељима	Когнитивне компетенције	Емоционалне компетенције	Социјалне компетенције	Радно-акционе компетенције
Идентиф. - мајка	0.237 0.005**		0.209 0.013*	
Аутоном. - мајка	0.248 0.003**			0.294 0.000**
Кохезија - мајка	0.219 0.010**		0.203 0.017*	0.179 0.035*
Непријат. - мајка	-0.204 0.016*	-0.235 0.005**		
Кажњавање - мајка	-0.195 0.021*			
Заштита - мајка			-0.203 0.016*	
Конфликти - мајка	-0.258 0.002**	-0.238 0.005**	-0.238 0.005**	-0.297 0.000**
Идентиф. - отац			0.204 0.018*	
Аутономија - отац				0.216 0.012*
Кохезија - отац	0.177 0.040*		0.248 0.004**	
Непријат. - отац			-0.242 0.005**	

* $p < .05$ ** $p < .01$

У целини, ово истраживање је потврдило допринос породице као агенса социјализације. Услови породичног живота, однос између родитеља и деце одлучујући су фактори за формирање личности и низа особина, које могу у већој или мањој мери бити у складу са компетенцијама о којима говоримо. Интересантно је да конфликти са мајком генерално неповољно утичу на развој свих испитиваних компетенција. То је у складу са Ронеровом (Rohner) теоријом. Особе које су често критиковане, нападане од тако важне и примарне фигуре као што је мајка, немају доживљај прихватања, недостаје им вера у себе и оптимизам. Уз конфликти са мајком у негативној корелацији са компетенцијама су и кажњавање и непријатељство, као и претерана заштита. Интересантно је и да су самопроцене когнитивних, социјалних и радно акционих компетенција више "погођене" лошим односима са мајком, него емоционалне компетенције, као што и добри

односи са мајком и оцем погодују управо високим самопроценама когнитивних, социјалних и радно акционих компетенција.

Према Ронеровом (Rohner) па и Болбијевом (Bowlby) приступу потреба за подршком и прихватањем је веома рана и базична потреба свих људи. Вероватно да љубав и прихватање од стране родитеља, пре свега мајки, у овом истраживању, ствара неопходно осећање сигурности, које на неки начин олакшава коришћење обогате когнитивне компетенције, подстиче иницијативу, повећава могућности адаптације и олакшава развијање отвореног и оптимистичког духа, онако како смо овим тестом забележили.

Закључак

На крају овог истраживања можемо посебно нагласити следеће:

На основу резултата закључујемо да особе са бољом проценом сопствених компетенција теже да имају и нешто позитивније процене односа са родитељима, пре свега са мајком. Виши нивои компетенција су у позитивној корелацији са позитивним аспектима представе о родитељима (идентификација, кохезија, аутономија), а у негативној са негативним (кажњавање, непријатељство, конфликти). Интересантно је да конфликти са мајком генерално неповољно утичу на развој свих испитиваних компетенција. Особе које су често критиковане, нападане од тако важне и примарне фигуре као што је мајка, немају доживљај прихватања, недостаје им вера у себе и оптимизам.

Важан је и податак да су самопроцене когнитивних, социјалних и радно акционих компетенција више "погођене" лошим односима са мајком, него емоционалне компетенције, као што и добри односи са мајком и оцем погодују управо високим самопроценама когнитивних, социјалних и радно акционих компетенција. То вероватно зависи и од одређења појма компетенције. Наиме, аутор BEL индекса наглашава да су компетенције континуум и да је подела арбитрарна. Могло би се дискутовати да ли поједини параметри социјалне компетенције могу бити и параметри емоционалне, односно који су критеријуми поделе и колико овакав упитник даје прецизну диференцијацију широког поља компетенција. Стиче се утисак да се сам аутор оградао од оваквих дискусија одређењем компетенција које је дао. Но, проблем истраживања је пре свега релација самопроцена и доживљаја односа са родитељима. Повољнији односи са родитељима погодују и бољој менталној презентацији о сопственим компетенцијама. То је управо оно што налазимо у теоријама Болбија (Bowlby) и Ронера (Rohner). Наш узорак испитаника чине студенти који су били махом одлични и врлодобри ученици у средњој школи, који испољавају слична интересовања и који су прошли оштру се-

лекцију на пријемном испиту за факултет. То је у великој мери уједначена група када су у питању компетенције. Ипак, недостаје референтна група за поређење и финију анализу добијених вредности.

Када се пореде резултати са PRSQ упитника са ранијим истраживањима на студентској популацији Универзитета у Нишу, студенти психологије и педагогије боље процењују своје односе са родитељима, пре свега мајком и то значајно боље нарочито када су у питању конфликти с мајком и емоционална оптерећеност од стране оца. То наговештава, посредно, да већина њих има и повољнију процену својих компетенција. Овакви резултати уливају оптимизам када је у питању испитивана група студената, већином будућих просветних радника, који ће у свом професионалном раду подстицати развој компетенција код деце и омладине.

Литература

- Baumrind, D. (1991). Parenting styles and adolescent development, In J. Brook-Gunn, R. Lerner, & A. C. Peterson (Eds.), *Encyclopedia of adolescence* New York: Garland (pp. 746-758).
- Хавелка, Н. (2001). *Социјална перцепција*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
- Хрњица, С. (1982). *Зрелост личности*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
- Опачић Г. (1995). *Личност у социјалном огледалу*, Београд, Институт за педагошка истраживања, стр. 69 – 70.
- Rohner R. (2004). *The Parental Acceptance-Rejection Syndrome Universal Correlates of Perceived Rejection*, School of Family Studies, University of Connecticut, American Psychological Association.
- Rohner, R.P. & Britner, P.A. (2002). Worldwide mental health correlates of parental acceptance-rejection: Review of cross-cultural and intracultural evidence, *Cross-Cultural Research*, 36, 16-47.
- Рот, Н. (1994). *Основи социјалне психологије*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
- Рапајић, Н. (2006). *Представа о родитељима и толеранција на фрустрацију студента* (дипломско истраживање), Ниш, Филозофски факултет.
- Стефановић-Станојевић, Т. (2005). *Емоционални развој личности*, Ниш, Просвета.
- Сузић, Н. (2005). *Педагогија за XXI вијек*, Бања Лука, ТТ-Центар.
- Titze K. и сарадници (2005). *The Parental representataion Screening Questionnaire, Psychometric Properties and New Results*, ЕСРА 8, август-септембар 2005. Будимпешта.
- Тодоровић, Ј. (2004). Васпитни стилови у породици и стабилност самопоштовања адолесцената, *Психологија*, Вол. 37, бр. 2, 183-195.
- Тодоровић, Ј. (2005). *Васпитни стилови родитеља и самопоштовање адолесцената*, Ниш, Просвета.

Jelisaveta Todorović, Vladimir Hedrih,
Snežana Stojiljković, Marina Hadži-Pešić
Niš

THE NOTION ON PARENTS AND COMPETENCES OF STUDENTS

Summary

The conception of own competences is formed in the interaction with a family, first of all, parents. There are different competences. According to Suzic (2005), they represent a continuum, while their division serves only to observe certain aspects of different competences. The aim of this research was to examine if there is a connection between the assessment of relationship with parents from the students' point of view and their self-appraisal of the competences. The following competences were examined: cognitive, emotional, work-active and social. Students of pedagogy and psychology were chosen since they are to be the most competent in their future occupation to work with children and adolescents and their stimulating of development of above mentioned competences. The questionnaires were given to a sample of 140 students of pedagogy and psychology of Faculty of Philosophy in Nis, as follows - PRSQ, authored by Karl Titze, which examines different aspects of relationship with parents (identification, autonomy, conflicts with parents, overprotective parents, physical abuse and emotional burden with the relationship with parents) and BEL index by Nenad Suzic, which examines self-evaluation of cognitive, emotional, social and work-active competences. The results have shown that these self-evaluations (appraisals) of competences are in low up to middle and statistically significant correlation with a number of aspects of assessment of parents. Higher levels of competences are generally in a positive correlation with the positive aspects of notion on parents (autonomy, cohesion, identification) and in a negative correlation with punishing, hostility and conflicts with parents. Persons with better evaluation of personal competences tend to have more positive assessments of relationship with parents, especially with the mother.

Key Words: Competence, Emotional, Work-active, Cognitive and Social Notions on Parents